

**КОРРУПЦИЯГА ОИД ЖИНОЯТЛАР ТАСНИФЛАШИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ
КВАЛИФИКАЦИЯГА ТАЪСИРИ**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15708345>

**КЛАССИФИКАЦИЯ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА
ПРАВОВУЮ КВАЛИФИКАЦИЮ**

**CLASSIFICATION OF CORRUPTION-RELATED CRIMES AND ITS IMPACT ON LEGAL
QUALIFICATION**

Нурмухаммедова Гўзалхон Баҳодировна

*Жиноий-ҳуқуқий фанлар кафедраси
доценти, ю.ф.фд. (PhD), доцент*

Нурмухаммедова Гузалхон Бахадировна

*Доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин
Университета общественной безопасности Республики Узбекистан
д.ф.ю.н. (PhD), доцент*

Guzalkhon Bahodirovna Nurmukhammedova

*Associate Professor, Department of Criminal Law Disciplines
University of Public Security of the Republic of Uzbekistan
PhD in Law, Associate Professor*

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигида коррупциявий жиноятларнинг ҳуқуқий табиати ва уларни тизимлаштириш зарурати илмий асосда таҳлил қилинади. Муаллиф амалдаги Жиноят кодексида коррупцияга оид жиноятлар турли бобларда баён этилгани, бу эса ягона норматив-ҳуқуқий ёндашув йўқлигини келтириб чиқараётганини кўрсатади. Мақолада коррупциявий жиноятларни умумий аломатлари асосида алоҳида тоифа сифатида ажратиш кўрсатиш, улар учун ягона ҳуқуқий аниқлик ва малакалаштириш мезонларини ишлаб чиқиш зарурлиги асосланади. Хусусан, бундай жиноятларнинг субъекти (мансабдор шахс), субъектив томони (шахсий манфаат), объектив томони (ваколатдан ноқонуний фойдаланиш) ва объекти (давлат хизматига бўлган ишонч) ёритиб берилади. БМТ, Европа кенгаши ва Америка давлатлари ташкилоти томонидан қабул қилинган халқаро ҳужжатлар таҳлили асосида муаллиф коррупцияга қарши курашнинг универсал моделлари ва уларнинг миллий қонунчиликка татбиқини таҳлил қилади. Қозоғистон, Россия ва Беларус қонунчилиги мисолида солиштирма таҳлил орқали коррупцияга оид

жиноятларни аниқлаш ва таснифлашдаги ёндашувлар кўриб чиқилади. Хулоса ўрнида, муаллиф коррупциявий жиноятлар доирасини кенгайтириш, уларни аниқ мезонлар асосида қайта таснифлаш ва уларга нисбатан комплекс ёндашувни жорий этиш зарурлигини илгари суради.

Калит сўзлар: коррупция, жиноят, жиноят ҳуқуқи, хизмат мавқеи, суиистеъмол қилиш, жиноят субъекти, малакалаштириш, тажовуз, порахўрлик, халқаро ҳуқуқ, БМТ, конвенция, Қозоғистон, Россия, Беларус, ҳуқуқий тизим, қўллаш амалиёти, тафовутлаштириш, тизимлаштириш, ҳуқуқий аниқлик.

Аннотация: В данной статье исследуется правовая природа коррупционных преступлений и актуальность их систематизации в контексте уголовного законодательства Республики Узбекистан. Автор акцентирует внимание на отсутствии единой нормативной категории для квалификации коррупционных деяний в Уголовном кодексе, что приводит к разрозненности правоприменительной практики и статистического учёта. В работе обоснована необходимость выделения коррупционных преступлений в отдельную категорию с учётом их общих признаков: специальный субъект, мотив личной выгоды, злоупотребление служебными полномочиями и посягательство на доверие к институтам государственной службы. На основе анализа международных правовых актов (Конвенции ООН, Европейского совета, Организации американских государств) автор показывает, как международные стандарты требуют создания целостной и универсальной модели противодействия коррупции. Приводится сравнительно-правовой обзор законодательства Казахстана, России и Беларуси, где поднимаются вопросы отнесения отдельных составов преступлений к коррупционным. В заключение обосновывается необходимость пересмотра классификации коррупционных преступлений, расширения их правовой дефиниции и внедрения комплексного подхода, учитывающего как объективные, так и субъективные признаки. Работа представляет интерес для учёных-правоведов, разработчиков антикоррупционного законодательства и практикующих юристов.

Ключевые слова: коррупция, преступление, уголовное право, служебное положение, злоупотребление, субъект преступления, квалификация, посягательство, взяточничество, международное право, ООН, Конвенция, Казахстан, Россия, Беларусь, правовая система, правоприменение, дифференциация, систематизация, правовая определённость.

Abstract. This article examines the legal nature of corruption-related crimes and the necessity of their systematic classification within the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan. The author highlights the lack of a unified legal category in the Criminal Code that comprehensively defines corruption offenses, resulting in fragmented law enforcement

practice and statistical inconsistencies. The paper argues for the establishment of corruption crimes as a separate legal category based on shared characteristics such as special subject (public official), subjective element (personal gain), objective element (abuse of power), and protected legal interest (public trust). Through analysis of international legal instruments—including the UN Convention against Corruption, the Council of Europe Convention, and the Inter-American Convention—the article emphasizes the global trend toward adopting cohesive anti-corruption frameworks. A comparative analysis of the legal systems of Kazakhstan, Russia, and Belarus demonstrates diverse approaches to qualifying acts as corruption crimes. The author concludes that Uzbekistan’s legal system requires a reassessment of the definition and typology of corruption offenses, incorporating a broader scope and a more coherent legal methodology. This study offers practical value for legal scholars, policymakers, and practitioners involved in the fight against corruption.

Keywords: *corruption, crime, criminal law, abuse of office, official misconduct, subject of crime, legal qualification, infringement, bribery, international law, UN, convention, Kazakhstan, Russia, Belarus, legal system, law enforcement, differentiation, classification, legal certainty.*

Коррупцион жиноятларнинг ҳуқуқий-ҳуқуқий табиати ва уларни тизимлаштириш зарурати Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги қонун ижодкорлиги, жиноят-ҳуқуқий сиёсат ва халқаро мажбуриятлар билан ўзвий боғлиқдир. Амалдаги Жиноят кодексида коррупция билан боғлиқ жиноятлар якка тартибда ва турли бобларда тақсимланган ҳолда назарда тутилган бўлиб (масалан, моддалар 205, 209, 210, 211, 243 ва бошқалар), уларни умумий ҳуқуқий категория сифатида мустақамловчи норма мавжуд эмас. Бу ҳолат қатор илмий ва амалий муаммоларни келтириб чиқармоқда:

1. Ҳуқуқий аниқлик ва ҳуқуқни қўллашнинг тизимлилигини таъминлаш зарурати. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси[1] га мувофиқ, жиноят-ҳуқуқий нормалар аниқ, тушунарли ва қўллашда бир хил бўлиши лозим. Коррупцион жиноятларнинг умумий таркиби ишлаб чиқилмаганлиги сабабли:

жиноятларнинг классификациясида ягона мезонлар мавжуд эмас;

ҳуқуқни қўлловчи органлар (тергов, прокуратура, суд) ўртасида баҳо беришда турлича ёндашувлар вужудга келмоқда;

коррупцион жиноятлар бўйича статистик маълумотларнинг таҳлилий ечимини қийинлаштирмоқда;

жиноий хатти-ҳаракатларнинг жавобгарлик доирасида ёки ундан ташқари эканлигини фарқлашда ҳуқуқий ноаниқлик юзага келмоқда.

2. Таркибий белгилар асосида коррупцион жиноятлар концепциясини шакллантириш зарурати. Жиноят ҳуқуқи назарияси нуқтаи назаридан, жиноятларнинг туркумлашуви уларнинг умумий ижтимоий хавфлилигини белгилайдиган махсус объект (яъни умумий ҳимоя қилиниши лозим бўлган ижтимоий муносабатлар)

асосида амалга оширилади. Коррупцион жиноятлар ушбу мезонлар асосида умумий белгиларга эга:

хизмат мавқеидан шахсий манфаат учун фойдаланиш;
мансаб ваколатларини суиистеъмол қилиш;
давлат ва жамият манфаатларига зид равишда ҳаракат қилиш;
моддий ёки мулкӣ манфаат кўзлаш.

Шу билан, "коррупцион жиноят" умумий ҳуқуқий тоифа сифатида қуйидаги белгиларга эга бўлиши керак:

субъект – махсус (мансабдор шахс, хизмат ваколатларига эга шахс, давлат муассасасида хизмат қилувчи шахс ва ҳ.к.);

субъектив томон – моддий ёки бошқа кўринишдаги шахсий манфаат кўзлаш, қасддан содир этиш;

объектив томон – хизмат ваколатларини ёки таъсирини ноқонунӣ тарзда ишлатиш;

объект – давлат хизмати, давлат бошқаруви, жамоатчилик ишончининг дахлсизлиги.

3. Халқаро ҳуқуқ нормалари билан уйғунлаштириш. Коррупцияга қарши курашиш бўйича БМТнинг 2003 йилги Конвенцияси (6-модда, 15–22-моддалар)[2] ҳар бир иштирокчи давлатдан коррупцияга қарши самарали ва мослашувчан жиноят-ҳуқуқий механизмларни жорий этишни талаб қилади. Ушбу талаблар:

коррупцион хатти-ҳаракатларни кенг қамровли тушунчада баҳолашни;

турли ҳуқуқбузарликларни бир категория ичида жойлаштиришни;

"қўшма" жиноятлар (масалан, мансаб сохтакорлиги + пора олиш) учун яхлит ҳуқуқий муносабатни таъминлашни назарда тутати.

4. Жиноят-ҳуқуқий сиёсат ва қонунӣлик принципларига мослик. Жиноят кодексида коррупцион жиноятларни алоҳида ҳуқуқий категория сифатида тан олиш:

ҳуқуқбузарликни жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик ва ахлоқ нормалари бузилишлардан ажратиш мезонларини аниқлаштирати;

жавобгарликнинг индивидуаллашуви ва дифференциациясига замин яратади;

жиноятлар субъектининг ижтимоӣ хавф даражаси, вазифадаги ўрни ва оқибатларига қараб ҳуқуқий баҳо бериш имконини беради;

ҳуқуқни қўллашда барқарорлик ва аниқликни таъминлайди.

Коррупцияга қарши халқаро ҳуқуқий механизмларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, ушбу соҳада бир қатор муҳим халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган бўлиб, улар коррупцияга қарши курашишда давлатларнинг ўзаро ҳамкорлиги ва миллий қонунчиликни такомиллаштиришга хизмат қилади.

1996 йил 16 декабрда БМТ Бош Ассамблеясининг 51/191-резолүцияси билан қабул қилинган Халқаро тижорат операцияларида коррупция ва порахўрликка қарши курашиш тўғрисидаги Декларация халқаро савдо муносабатларида коррупциянинг салбий оқибатларини камайтиришга қаратилган.

Европа Кенгаши ҳам коррупцияга қарши курашиш бўйича муҳим халқаро-ҳуқуқий механизмларни шакллантирган. Жумладан, Европа Кенгашининг 1999 йилги "Коррупция учун жиноий жавобгарлик тўғрисидаги Конвенцияси"[3] коррупция билан боғлиқ жиноятларни, хусусан, порахўрлик (пассив ва актив пора бериш), мансаб ваколатларидан шахсий манфаатлар йўлида фойдаланиш, коррупция билан боғлиқ жиноятлардан тушган даромадларни легализация қилиш ва банк ҳисобварақларига оид жиноятлар бўйича жазо чораларини белгилайди.

Америка давлатлари ташкилоти (АДТ) томонидан 1996 йил 26 мартда қабул қилинган Ҳамамерика коррупцияга қарши курашиш Конвенцияси ҳам коррупциянинг турли кўринишларини, жумладан, порахўрлик (подкуп), мансаб ваколатларидан шахсий манфаат йўлида фойдаланиш (использование служебного положения в корыстных целях) ва коррупция билан боғлиқ бошқа жиноятларни бартараф этишга қаратилган халқаро-ҳуқуқий воситаларни белгилайди.

1996 йил 16 декабрда 51/191-резолюцияси билан қабул қилинган Халқаро тижорат операцияларида коррупция ва порахўрликка қарши курашиш тўғрисидаги Декларацияси[4], 2000 йил 15 ноябрда 55/25-резолюцияси билан қабул қилинган Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши Конвенцияси[5] ва Европа Кенгашининг 1999 йил 4 ноябрдаги Коррупция учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик тўғрисидаги Конвенция[6] си фақат порахўрлик учун жавобгарлик белгиланган.

БМТнинг Коррупцияга қарши Конвенцияси 17-моддасида давлат хизматчиси томонидан мулкни талон-торож қилиш, ноқонуний эгаллаш ёки мақсадсиз сарфлаш жиноий жавобгарликка тортилиши лозимлиги мустаҳкамланган[2] бўлсада, бироқ бошқа халқаро ҳужжатларда[7,8] мазкур жиноят коррупцияга оид жиноят сифатида белгиланмаган.

Бу борада Қозоғистон Республикаси амалдаги мамлакат жиноий қонунчилигида хизмат мавқеъидан фойдаланиб содир этилган ўзлаштириш ва растрата (ҚР ЖК 189-м. 2-қ)ни коррупцияга оид жиноят сифатида мустаҳкамлаган[9]. (Россия Федерацияси, Беларусь Республикасида қонунчилигида мансаб мавқеини суиистеъмол қилиш йўли билан содир этилган ўзганинг мулкни ўзлаштириш ёки растрата қилиш йўли билан талон-торож қилиш коррупцияга оид сифатида кўрсатилмаган).

Юқорида қайд этилган халқаро ҳужжатлар коррупцияга қарши курашиш бўйича умумий халқаро ёндашувларни белгилаб бериб, миллий қонунчиликни такомиллаштиришда муҳим рол ўйнайди. БМТ, Европа Кенгаши, Америка давлатлари ташкилоти ва МДҲ доирасида қабул қилинган нормаларда порахўрлик, мансаб ваколатларини ғаразли ёки бошқа ниятларда суиистеъмол қилиш, ноқонуний бойлик орттириш, мулкни легаллаштириш каби элементлар коррупциявий жиноятларнинг умумий белгилари сифатида эътироф этилган. Шу боис, халқаро нормалар коррупцияга қарши миллий сиёсатни шакллантиришда асосий мезон сифатида хизмат қилиши лозим.

Хорижий давлатлар қонунчилигида ҳам алоҳида коррупция билан боғлиқ жиноят турларини кўришимиз мумкин. Хусусан, Россия Федерациясининг 2008 йил 25 декабрдаги “Коррупцияга қарши” Қонун[10] идаги коррупция таърифига кўра, қўйидагилар коррупцион жиноят сифатида “мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш” (РФ ЖК 285-м.), “порахўрлик” (РФ ЖК 290-2902-м.) ва “тижоратда порахўрлик” (РФ ЖК 204-2042-м.)[11] кабилар белгиланган.

Қўшни Қозоғистон Республикаси “коррупцион жиноятлар” тоифасини Жиноят кодексида алоҳида мустаҳкамлаб қўйган бўлиб, унга кўра қўйидаги жиноятлар ушбу тоифага киритилган:

хизмат мавқеидан фойдаланиб содир этилган ўзлаштириш ва растрата (ҚР ЖК 189-м. 2-қ.); хизмат мавқеидан фойдаланиб содир этилган фирибгарлик (ҚР ЖК 190-м. 2-қ.); жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш (ҚР ЖК 218-м.); хизмат мавқеидан фойдаланиб содир этилган иқтисодий контрабанда (ҚР ЖК 234-м. 3-қ.) (ЎЗР ЖК 182-м. Божхона тўғрисидаги қонунчиликни бузиш моддаси мазмунида); рейдерлик (ҚР ЖК 249-м. 2-қ.) (ЎЗР ЖК 146-м. Сайлов ҳуқуқини бузиш моддаси мазмунида); ҳокимият ёки мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш (ҚР ЖК 361-м.); ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш (ҚР ЖК 362-м.); қонунга хилоф тадбиркорлик фаолиятида иштирок этиш (ҚР ЖК 364-м.); қонуний тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишга тўсқинлик қилиш (ҚР ЖК 365-м.); порахўрлик (ҚР ЖК 366-368-м.); мансаб сохтакорлиги (ҚР ЖК 369-м.); ҳокимият ҳаракатсизлиги (ҚР ЖК 370-м.) – буни киритилишага сабаб, Қозоғистон Жиноят кодексида ҳокимият ҳаракатсизлиги ҳам субъектив томондан ўзи ёки бошқа шахслар ёки ташкилотлар учун фойда ва имтиёзлар олиш мақсадида содир этилиши ўрнатилган, Ўзбекистон қонунчилигида бундай мотив назарда тутилмаган; ҳарбий мансабдорлик жиноятлари (ҚР ЖК 450-452-м.)

Антикоррупция соҳаси бўйича ҳуқуқий атамалар глоссарийсида, коррупцияга оид жиноятчилик — бу маълум ҳудудда белгиланган вақт мобайнида онгли равишда содир этилган, ижтимоий хавфли, жиноий жавобгарликка тортиладиган барча коррупциявий характердаги қилмишлар (шу жумладан, яширин содир этилган — латент жиноятлар) мажмуасини англатади. Бундай қилмишлар, одатда, моддий бойликлар ёки хизматларни ишлаб чиқариш, тақсимлаш, алмашиш ва истеъмол қилиш соҳаларидаги ижтимоий муносабатларга, шунингдек давлат ҳокимияти, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари ва амалдаги қонунчилик билан белгиланган бошқа хизмат турлари фаолиятига дахлдор бўлган, қонун ҳимоясидаги манфаатларга тажовуз қилиш билан ифодаланади. Ушбу жиноятлар, одатда, шахс томонидан ўзининг хизмат мавқеи, расмий мақоми, лавозимий нуфузи, хизмат фаолиятидаги ишонч ёки шахсий таъсири орқали, яъни шахсий манфаатдорлик ёки бошқа хусусий қизиқаишлардан келиб чиққан ҳолда, хизмат бурчи ва шахсий манфаатлар ўртасидаги манфаатлар тўқнашуви шароитида содир этилади. Бу жиноятлар криминал усуллар орқали амалга оширилиб, шахснинг шахсий ёки гуруҳий

фойда кўриш мақсадида ўз ваколатларидан қасддан ноқонуний фойдаланиши билан тавсифланади. Коррупциявий жиноятчиликнинг бундай таърифи унинг комплекс характери, давлат ва жамият тизимларига таҳдид солувчи хавфини, шунингдек унга қарши самарали профилактик ва репрессив чораларни ишлаб чиқиш заруратини ёрқин намоён этади[12].

Коррупцияга оид жиноятлар тушунчаси, турлари ва таснифига оид олимларнинг қарашлари ҳам турлича. Хусусан, И.А.Савенко таъкидлаганидек, коррупциявий жиноятларнинг жиноят-ҳуқуқий тавсифи коррупцияга қарши курашишнинг назарий ва амалий тизимидаги энг муҳим таянч элементлардан бири ҳисобланади. Бундай тавсиф фақатгина ушбу жиноятларнинг асосий аломатларини аниқлашга ёрдам берибгина қолмай, балки уларни объектив ёки субъектив жиҳатлари ўхшаш бўлган бошқа ҳуқуқбузарликлардан самарали ажратиш имконини беради[13].

Илмий адабиётлар ва амалдаги жиноят қонунчилигида қайд этилганидек, коррупциявий жиноятлар — бу мансабдор шахслар ёки уларга тенглаштирилган субъектлар томонидан ўз хизмат мавқеи ёки расмий ваколатларидан шахсий, корпоратив ёки гуруҳий манфаатлар йўлида моддий ёки бошқа кўринишдаги наф олиш мақсадида суиистеъмол қилиниши билан боғлиқ бўлган ижтимоий хавfli қилмишлардир.

И.А.Савенко ушбу жиноятларнинг асосида қуйидаги муҳим белгилари ажратади:

- ғаразғўйлик — моддий ёки номоддий манфаат кўриш нияти;
- давлат ишончини суиистеъмол қилиш — фуқаролар, ташкилотлар ва давлат органлари ишончини йўқотишга олиб келадиган хатти-ҳаракатлар;
- жамият манфаатларига қарши ҳаракат — давлат ва жамият томонидан ҳимоя қилинадиган манфаатларнинг бузилиши;
- мансаб ваколатларини қасддан қонунга хилоф фойдаланиш — шахс ўз вазифаларини адолатли ва холис бажариш ўрнига, улардан шахсий ёки бошқа фойда кўриш учун фойдаланади[13].

Коррупция тушунчасини талқин қилишда ҳуқуқшунос олимлар ўртасида икки асосий йўналиш шакллангани кузатилади — “тор” ва “кенг” ёндашувлар. Бу илмий қарашлар коррупциявий жиноятларнинг моҳияти, чегаралари ва уларни ҳуқуқий квалификация қилиш масалаларида муҳим назарий асос бўлиб хизмат қилади.

"Тор" ёндашувга кўра, коррупция фақат пора бериш ва пора олиш шаклидаги жиноятлардан иборат, деб ҳисоблайди. Бу ёндашувни А.И.Долгова; Н.Ф.Кузнецова; Ю.М.Антонян; Н.А.Лопашенко[14] каби олимлар қўллаб-қувватлайди.

Уларнинг фикрича, коррупция деганда биринчи навбатда классик шакллар — пора бериш, пора олиш, воситачилик тушунилади. Бу позицияда қонун нормаларининг аниқлиги ва жиноятлар аниқ идентификация қилингани сабабли ҳуқуқни қўллаш осонроқ бўлади.

"Кенг" тушуниш — коррупция ҳар қандай шахсий манфаатни кўзлаб амалга оширилган хизмат мавқеидан суиистеъмол қилишни қамраб олади. Бу позицияни Г.Н.Борзенков; Б.В.Волженкин; В.В.Лунеев; С.В.Максимов;

Г.К.Мишин[15] ва бошқалар қўллаб-қувватлайди.

Улар коррупцияни фақат пора билан чегаралаб қўйиш жиноятнинг ижтимоий хавфини тўлиқ акс эттирмайди, деб ҳисоблайдилар. Уларнингча, коррупция — бу хизмат ваколатларини ҳар қандай фойда олиш мақсадида қонунга хилоф равишда қасддан қўллаш бўлиб, бу қўйидагиларни ҳам ўз ичига олиши мумкин:

молиявий ёки моддий манфаатлардан ташқари номоддий устунликлар (протекционизм, холиссиз кадр тайинлови ва б.);

инсофсиз лоббизм, манфаатлар тўқнашуви, коррупциявий хулқ-атвор;

давлат ресурсларини шахсий ёки корпоратив манфаат учун йўналтириш.

Б.В.Сидоров, А.Е.Комиссаровлар ўз мақоласида коррупцион жиноятларни қонунчиликдаги таърифлашда асос бўлиши лозим бўлган қўйидаги белгиларни ажратиб кўрсатган: биринчидан, субъект — коррупция ва унга оид ҳуқуқбузарликлар (жиноятлар)нинг субъекти, албатта, мансабдор шахс ҳисобланади. Бу шахс ўз ваколатлари ва хизмат лавозимидан фойдаланиш имкониятларига эга бўлган шахс бўлиши лозим; иккинчидан, объектив томон — коррупциянинг ижтимоий ҳодиса ва ҳуқуқбузарлик сифатидаги объектив томони жамиятда эгаллаган мавқе ва мансабдор шахснинг ўз ваколатларидан тор шахсий манфаатлари йўлида фойдаланишидан иборатдир. Бу ҳаракатлар жамият ва давлат манфаатларига зид келади ва "ўз ҳуқуқ ва имкониятларидан ноқонуний, жиноий фойдаланиш" билан ифодаланади. Ушбу фаолият зўравонликсиз хизмат ваколатидан суиистеъмол қилиш сифатида баҳоланиши лозим[16]; учинчидан, келишув — коррупция ва унга оид жиноятлар ўз табиатига кўра, икки томонлама келишув орқали амалга ошириладиган ғаразли фаолиятдир. Бу ерда шахслар ўртасидаги яширин келишув ва ўзаро манфаатдорлик механизми коррупцион алоқаларнинг асосини ташкил этади тўртинчидан, манфаатдорлик ва ғаразли мақсадлар — мансабдор шахс ўз ваколатларидан шахсий бойлик орттириш, пора олиш, мансабий оғир жиноятлар содир этиш мақсадида фойдаланади. Ушбу ҳолатлар ўз моҳиятига кўра коррупцион ҳуқуқбузарликларнинг алоҳида тоифалари сифатида тан олинishi лозим[17].

И.А.Савенконинг таъкидлашича, коррупцион жиноятларни икки асосий гурӯҳга — оммавий ва хусусий коррупцион жиноятларга ажратиш мақсадга мувофиқдир. Биринчи гурӯҳ — оммавий коррупцион жиноятларга қўйидагилар киради: мансаб ваколатларидан суиистеъмол қилиш; тадбиркорлик фаолиятида ноқонуний иштирок этиш; пора олиш; пора бериш; мансаб сохтакорлиги; пора олишга провакация қилиш; гувоҳ, жабрланувчи, эксперт ёки таржимонни пора эвазига оғдириш; шунингдек, сайлов комиссиялари ёки референдум ўтказиш комиссиялари фаолиятига тўсиқ қўйиш ва бу ҳаракатларга пора элементларини қўшиш ҳолати (141-модда, 2-қисм, «а» банди). Шу билан бирга, манфаатдорлик ёки шахсий қизиқиш мавжуд бўлган

ҳолларда, мансаб ваколатларидан четга чиқиш (286-модда) ҳам коррупцион жиноят сифатида баҳоланади[13].

А.И.Мизерия фикрига кўра, давлат бошқаруви ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларидаги коррупциянинг асосий белгилари қуйидагилардан иборат: аввало, коррупцион фаолият фақат давлат ва муниципал бошқарув соҳасида ваколатларга эга бўлган мансабдор шахслар томонидан амалга оширилиши мумкин; иккинчидан, бундай фаолият ваколатли шахсларга берилган ҳуқуқ ва мажбуриятларни қонунга хилоф тарзда ўз манфаати йўлида ноқонуний равишда амалга оширишни назарда тутди; учинчидан, бу фаолиятнинг махсус мақсади моддий неъматлар, хизматлар, имтиёзлар ёки бошқа ҳар қандай шахсий фойда ва афзалликларни қонунга зид йўллар билан қўлга киритишга қаратилган бўлади[18].

Коррупция муаммосини тадқиқ этган олимлардан В.К.Максимов ҳам коррупция билан боғлиқ жиноятлар деб ҳисоблаш учун улар қуйидаги асосий белгиларга эга бўлиши керак деган фикрни илгари суради, яъни: қонун билан қўриқланадиган давлат, давлат хизмати, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари, тижорат ва бошқа ташкилотлар, шунингдек фуқароларнинг, жамиятнинг ҳуқуқ ва манфаатларига зарар етказиш; қонунчиликда назарда тутилган махсус субъектнинг мавжудлиги; жиноят субъектлари томонидан ўз шахсий манфаатлари, гуруҳ ёки жамоавий манфаатларини кўзлаб афзалликларнинг ноқонуний олиниши; субъектлар томонидан ўз мансаб ваколатлари имкониятларидан келиб чиқиб, мазкур ваколатлардан хизмат манфаатларига зид равишда улардан фойдаланиш[19].

Ушбу жиноятларнинг умумий ҳуқуқий ва ижтимоий белгиларини таҳлил қилар экан, мутахассислар уларни қуйидагича таснифлайди:

Биринчидан, бундай жиноятлар кўп ҳолларда шахсий ёки бошқа шахсларнинг манфаатлари йўлида моддий ёки номоддий фойда олиш мақсадида амалга оширилади.

Иккинчидан, жиноят субъектлари, одатда, муайян хизмат ваколатига эга бўлган шахслар — давлат хизматчилари, давлат органлари ва тижорат ташкилотлари раҳбарлари бўлиб, улар мансаб мавқеидан фойдаланиш имкониятига эгадирлар.

Учинчидан, мазкур жиноятлар хизмат мавқеидан, ишонч муносабатларидан ёки юридик шахсларнинг ички тартибларидан фойдаланиш билан тавсифланади.

А.И.Мизерия томонидан коррупция турларини жамият учун хавф даражасига қараб қуйидагича таснифлаш таклиф этилган:

а) Коррупция — ҳуқуқбузарлик (проступок):

Бу шаклдаги коррупцион ҳаракатлар маъмурий, интизомий ёки ахлоқий меъёрларни бузиш билан чекланади ва жиноий жавобгарликка эмас, балки фақат интизомий ёки маъмурий чораларга асос бўлади. Масалан, манфаатлар тўқнашувини ёпиш, хизмат доирасидан ташқарида хизмат автоуловидан фойдаланиш, ахлоқий этикага зид совғаларни қабул қилиш каби ҳолатлар.

б) Коррупция — жиноят ёки коррупциявий жиноятчилик:

Бу ҳолатда коррупцион хатти-ҳаракатлар жиноий хусусият касб этади ва жиноят кодексида махсус нормалар билан назарда тутилган. Бундай ҳаракатлар давлат ҳокимияти, давлат хизмати, жамоатчилик ишончи ва қонун устуворлигига жиддий зарар етказди. Масалан, пора олиш (ЖК 290-модда), пора бериш (291-модда), ваколатлардан суиистеъмол қилиш, мансаб ваколатларини ошириш ва бошқа шунга ўхшаш оғир жиноятлар[18].

Бу тасниф, биринчи навбатда, ҳуқуқий квалификацияда аниқликни таъминлаш, иккинчидан эса — коррупциянинг профилактикаси ва унга қарши кураш чораларини турлича ёндашув билан белгилаш учун амалий аҳамиятга эга. Жамият учун хавф даражаси коррупцион фаолиятга нисбатан қўлланиладиган санкцияларнинг тури ва қатъийлигини белгилашда ҳал қилувчи мезон ҳисобланади.

Юқоридаги таҳлиллар коррупцияга оид жиноятларнинг ҳуқуқий табиати ва уларни тизимлаштириш масаласи жиноят ҳуқуқи назарияси, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ҳамда халқаро ҳуқуқ нормаларида алоҳида долзарбликка эга эканлигини кўрсатади. Амалдаги Жиноят кодексида коррупцион жиноятларнинг тарқоқ ҳолда жойлашгани, улар учун ягона ҳуқуқий мезонлар ва умумий категориянинг мавжуд эмаслиги, ҳуқуқни қўллашда ноанъанавий ва турлича ёндашувлар вужудга келишига, ҳуқуқий аниқликнинг етишмаслигига, статистик таҳлилнинг мураккаблашишига ва ҳуқуқий квалификацияда хатоларга олиб келмоқда.

Коррупцион жиноятларни алоҳида ҳуқуқий тоифа сифатида шакллантириш, уларни махсус субъект, субъектив ва объектив томонлар, ҳамда давлат хизмати ва жамоатчилик ишончи каби объект асосида белгиланиши ҳуқуқни қўллашда барқарорлик, аниқлик ва самарадорликка хизмат қилади. Шу билан бирга, халқаро конвенциялар ва қўшни давлатлар тажрибаси коррупцияга қарши курашда яхлит ҳуқуқий ёндашувнинг, жиноятларнинг тўлиқ қамраб олинган, кенгроқ ва функционал таснифининг зарурлигини тасдиқлайди.

Шу боис, Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигида коррупцияга оид жиноятларнинг умумий таркибини яратиш, уларни норматив-ҳуқуқий жиҳатдан тизимлаштириш ва халқаро стандартларга уйғун ҳолда қайта шакллантириш давлат сиёсатида муҳим ҳуқуқий ислохот йўналишларидан бири сифатида қаралиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон
2. БМТнинг коррупцияга қарши конвенцияси (2003) // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml //
- Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномалари тўплами, 2008 й., 3-4-сон
3. <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=85910>

4. Декларация Организации Объединенных Наций о борьбе с коррупцией и взяточничеством в международных коммерческих операциях — Декларации — Декларации, конвенции, соглашения и другие правовые материалы

5. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml

6. upload-2019-09-03-09-01-43.pdf

7. Қаранг: Европа Кенгаши томонидан 1999 йил 27 январда қабул қилиниб, 2000 йил 1 июлдан кучга кирган «Коррупция учун жиноий жавобгарлик тўғрисида»ги Конвенцияси // Convention drawn up on the basis of Article K.3 (2) (c) of the Treaty on European Union on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of Member States of the European Union. Оpubликована в Официальном Журнале (далее - ОЖ) N C 195, 25.06.1997. – С. 2 - 11.;

8. Америка Давлатлари Ташкилоти томонидан 1996 йил 26 мартда қабул қилинган «Коррупцияга қарши Америка-давлатлараро Конвенция»си // <http://docs.cntd.ru/document/901934990>; 1996 йил 16 декабрда БМТ Бош Ассамблеясининг 51/191-резолюцияси билан қабул қилинган Халқаро тижорат операцияларида коррупция ва порахўрликка қарши курашиш тўғрисидаги Декларация;

9. Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V «О противодействии коррупции» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2025 г.)

10. Қаранг: Федеральный закон от 25.12.2008 N 273-ФЗ (ред. от 08.08.2024) "О противодействии коррупции" // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/

11. Қаранг: "Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 28.02.2025) // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

12. Глоссарий юридических терминов по антикоррупционной тематике : словарь-справ. / Н. А. Власенко, А. М. Цирин, Е. И. Спектор [и др.] ; Ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве Рос. Федерации. — М. : ИНФРА-М, 2016. — 168 с. — DOI: 10.12737/18663.

13. Савенко И.А. Коррупционные преступления и меры их предупреждения (на материалах Краснодарского края): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Савенко Ирина Алексеевна. — СПб., 2006. — 235 с.

14. Криминология / под общей ред. проф. А.И. Долговой. М., 1999.С. 264.; См.: Антонян Ю.М. Типология коррупции и коррупционного поведения // Социология коррупции. Материалы научно-практической конференции. М., 2003. С. 63.; Лопашенко Н.А. Противодействие российской коррупции: обоснованность и достаточность уголовно-правовых мер // [URL:http://sartraccc.sgap.ru./Pub/lopashenko\(18-03\).htm](http://sartraccc.sgap.ru./Pub/lopashenko(18-03).htm) (дата обращения 10.10.2009).

15. Волженкин Б.В. Коррупция. СПб, 1998. С. 5-8.; Лунеев В.В. Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы //

Государство и право. 2000 > N 4. С. 99-10; Мишин Г.К О теоретической разработке проблемы коррупции // Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы / Под ред. В.В. Лунеева. М., 2001. С. 274.

16. Ожегов С.И. и Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: Азбуковник, 1997. – 944 с.

17. Сидоров Б.В., Комиссаров А.Е. Правильное определение моральной и социально-правовой

природы коррупции, ее признаков и форм отражения в действительности – основная юридическая предпосылка успешной антикоррупционной деятельности // Вестник экономики, права и социологии, 2018, № 2. Стр. 123-128

18. Мизерии А. И. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с коррупцией в органах власти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Александр Иванович Мизерии. – Нижний Новгород, 2000. – 275 с.

19. Максимов В.К. Понятие коррупции (криминологический аспект) и меры ее предупреждения в государственном аппарате. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук Москва-2005, 32 стр.